

MATARÓ DURANT EL FRANQUISME (1939-1977): Creixement de la ciutat, societat, política, cultura. Uns apunts.

UN ENCÀRREC

El 2004 des del CEFID (Centre d'Estudis sobre les Èpoques Franquista i Democràtica, creat el 2001 per la Universitat Autònoma de Barcelona i dirigit pel professor Pere Ysàs), se m'encarregà l'entrada o article sobre l'època franquista a Mataró: l'evolució de la ciutat en els terrenys demogràfic, urbanístic, econòmic, social, cultural i polític. El treball s'havia d'incorporar a la Base de dades que el Centre tenia previst de posar en servei.

La Base de dades, amb el nom *Catalunya durant el franquisme*, dirigida pel professor Borja de Riquer i coordinada per Xavier Domènech, va començar a ser consultable, de manera lliure, a finals de 2006 (www.cefid.uab.es/diccionari/wfran/form.htm, www.cefid.uab.es). Aplega més de cinc-centes entrades, redactades per un centenar d'experts, entre les quals figura la de «Mataró»¹. Una ampliació de la base de dades, prevista el 2007, havia d'incorporar tres-centes entrades més, bibliografies i fotografies. El llibre, editat per EUMO de Vic amb el mateix títol, el juny del mateix any, no inclou però les entrades de les ciutats; només ho fa amb personatges, organismes oficials i d'oposició, fets rellevants, etc. El treball demanat havia de tenir un màxim de 2.500 caràcters. Per tant, era menester que fos molt sintètic. No cal dir que resumir sempre és molt més difícil que allargar. De la primera redacció –abans de la retallada– n'ha sortit revisat i ampliat aquest treball, que poso en coneixement i consideració del lector.

Excuso insistir en el fet que aquest treball és també sintètic, potser massa, pel període que abraça. Només són uns apunts, amb voluntat, això sí, de ressenyar tot allò que he considerat més significatiu, i aturar-me una mica més en els moviments polítics, sindicals i culturals, que són, més o menys, la meua especialitat. No hi tracto gaire, o gens, l'actuació de l'Ajuntament de l'època ni dels altres organismes oficials; només ho faig de passada i sempre en relació amb els fets exposats.

Hi ha molta feina a fer, ja que aquesta època no ha estat estudiada en profunditat, més enllà d'estudis sectorials o temàtics, de l'encertat repàs general que en fa l'admirat Joaquim Llovet,² dels articles aplegats al número 47 dels *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* (octubre de 1993), que abraça de 1962 a 1992,³ i del resum de Manuel Cusachs al número 100 d'*El Maresme*, que recull l'activitat de l'antifranquisme polític, social i cultural.⁴

MATARÓ DURANT EL FRANQUISME

Estancament després de la Guerra. Arribada de la immigració i creixement de la ciutat

La ciutat de Mataró, la seva població, va patir un estancament a tots els nivells al final de la Guerra Civil, com moltes altres viles i ciutats, especialment les que van estar en guerra fins gairebé al final. En l'aspecte demogràfic, entre els morts en el conflicte per malalties, els represaliats i els exiliats, la població va retrocedir respecte dels 28.804 habitants que tenia el 1936. El 1945 només arriba als 29.807 habitants. Al cap de cinc anys, el 1950, amb la primera onada d'immigració –encara tímida, sobretot procedent de Múrcia (Cehegín)– puja fins als 31.642.⁵

El 1965 es dobla el cens de 1936, amb el 44% dels habitants nascuts fora de Catalunya, sobretot, al sud d'Espanya (el 20% andalusos), i Mataró passa a ser la setena ciutat de Catalunya. El 1970 té 73.129 habitants i, cinc anys més tard, triplica la població de 1945.⁶

Aquest important creixement demogràfic va ocasionar, com era d'esperar, grans canvis en l'urbanisme de la ciutat. Els primers immigrants es van encabir al nucli antic i al primer Eixample. Aviat, però, l'elevat preu del sòl va fer que es comencés a construir en llocs separats de la ciutat consolidada, en no poder fer-ho, els nous mataronins, en ubicacions més properes al centre.

La ciutat, però, creixia i s'expandia per totes bandes. A partir de 1947 s'havia construït a la part nord (Grup Cabanelles, Els Molins, Can Torner) cases destinades a la població autòctona.⁷ I, de la seva banda, la Caixa d'Estalvis de Mataró (nom anterior de la Laietana) impulsava la residencial Ciutat Jardí, entre la ronda Alfons X el Savi i el Desviament.⁸

Neixen els barris

El 1952 es parcel·len terres a Cerdanyola, prop de la carretera de Granollers, que seran les primeres construccions per als immigrants espanyols. A continuació, s'aixecaran els nous barris de Vista Alegre, Cirera i sud de Cerdanyola. Seran cases d'autoconstrucció, sense serveis, ocupades ja abans d'estar acabades i amb moltes persones per habitatge, sovint més d'una família. Tanmateix, no hi havia cap instrument de planejament urbanístic ni equipaments ni serveis públics, ni tan sols comerços en aquests nous barris.

Altres construccions, més a prop del nucli antic, ja seran blocs de pisos, promoguts per l'Estat (blocs de les Santes-Escorxador), l'Ajuntament (l'Esperança) o la Mutualitat Aliança (avinguda del Maresme).⁹

El 1955 es crea a Cerdanyola la parròquia de Maria Auxiliadora, que s'afegeix a les dues ja existents. Deu anys més tard, se'n creen quatre més a l'extraradi,

Sagrada Família a Cirera, Mare de Déu de l'Esperança als Molins-Cementiri, Mare de Déu de Montserrat al Pla d'en Boet i Sant Simó i Sant Pau a la vora de la riera de Sant Simó.¹⁰

Moltes necessitats socials dels nous mataronins seran assumides per l'Església catòlica, com l'escola parroquial de Cerdanyola (1956), creada per mossèn González Haro, el popular *mossèn Biscuter*. La comunitat del Col·legi Salesià donarà serveis religiosos i també assistencials al barri i al proper de la Llàntia, en la tasca de la qual cal destacar el paper i dedicació del pare Rafael Juncadella. El 1960, amb l'ajut d'uns i d'altres i amb participació dels veïns, es funda el Centre Social de Cerdanyola, on es recolliran les inquietuds dels ciutadans i s'impulsaran moltes iniciatives. Posteriorment, s'aniran desenvolupant barris com Rocafonda i el Pla d'en Boet, en altres extrems de la ciutat.

Molts dels infants nouvinguts estaven sense escolaritzar i calia fer escoles de primària, com les que promogué la Caixa d'Estalvis de Mataró als barris de Peramàs (Josep Montserrat) i de Cirera (Jaume Recoder), ja que l'Ajuntament no hi feia front per manca d'iniciativa i/o de pressupost. Fins al curs 1958-1959 no comença l'ensenyament públic del batxillerat al COPEM, de la plaça de Cuba, embrió de l'Institut A. Satorras,¹¹ i es crea l'Escola de Formació Professional, més endavant Miquel Biada, d'iniciativa municipal, que comportarà el tancament de l'Escola d'Arts i Oficis.

La iniciativa privada anava a càrrec dels col·legis religiosos establerts a la ciutat des de feia anys. La dècada dels seixanta també veié néixer escoles privades d'orientació catalana i de renovació pedagògica (Anxaneta, al Centre; GEM, a Cirera; Bons Amics, a Cerdanyola Sud; el Turó, a Cerdanyola Nord) i altres de plantejament més tradicional, tipus acadèmia, també privades, a Cerdanyola i a Cirera que, aquestes darreres, al cap d'uns anys, tancaran.

Els barris separats del centre, no tenien cap mitjà de transport. Només Cerdanyola, a la carretera d'Argentona, disposava del tramvia que comunicava amb aquesta població d'estiu, que serà substituït per l'autobús el 1965, quan el barri ja tenia més de 13.000 habitants. La primera línia urbana d'autobusos serà la de Peramàs, inaugurada igualment el 1965. Més endavant, es posaran en servei altres línies per acostar altres barris (Cirera, Vista Alegre) al centre.

Al mateix temps, les classes acomodades iniciaren, a partir de 1962-1965, la construcció d'urbanitzacions a la serralada (Cirera, Valldeix, Mata) amb residències unifamiliars de qualitat (torres amb jardí). El passeig marítim es comença a urbanitzar el 1965, i s'hi construeix l'espigó, que volia ser el braç principal del futur i anhelat port. El projecte de port però, va tenir una forta oposició per part de la majoria d'associacions populars, amb l'excepció dels pescadors i de la històrica Unió de Cooperadors, presidida per Francesc Roy, de família marinera.

Per intentar controlar el moviment veïnal i les seves reivindicacions, evitant que caiguessin en l'òrbita dels grups contraris al Règim, als anys setanta, des de l'Ajuntament s'impulsaran unes associacions de veïns oficials, mentre que en naixeran unes altres d'orientació democràtica a cada barri. Precisament, de les vocalies de Sanitat de les associacions de veïns i de l'activa Associació Catòlica de Pares de Família (una entitat que va anar molt més enllà dels seus objectius inicials) va néixer la Comissió de Sanitat. La Comissió, molt activa i reivindicativa, organitzà unes jornades d'estudi el 1976 i edità dos opuscles sobre la situació sanitària a la ciutat.

Mataró, a l'inici dels anys setanta ja tenia 73.000 habitants. Era una ciutat més aviat de classes mitjanes, però amb una important població obrera. Eminentment industrial (predominant l'empresa petita i mitjana), molt centrada en el tèxtil, i també amb indústria metal·lúrgica i auxiliar, un comerç diversificat i la presència d'una pagesia potent encara. La indústria es desenvolupà molt, fins que patí la greu crisi de 1973, que provocà el tancament de moltes empreses i portà molts treballadors a l'atur.

La població immigrada que havia arribat de les regions del sud d'Espanya (Andalusia i Extremadura, sobretot) era peonatge d'origen camperol. No tenia qualificació tècnica per a la indústria i s'ocupà en treballs auxiliars en la construcció, magatzems, també en indústries, i les dones, a més, en feines domèstiques.

Política i sindicalisme antifranquistes

Durant la Segona República, havien regit la política local les esquerres i els partits republicans (Esquerra Republicana de Catalunya –el partit hegemònic a tot el país–, Acció Catalana i els socialistes del PSOE i de la Unió Socialista de Catalunya) amb una intermitència de les dretes (Lliga, CEDA, carlins), entre 1934 i 1936. Sindicalment, era plaça forta de la CNT, si bé la UGT hi tenia una presència destacada, ja que no oblidem que n'havia sortit el nucli fundador el 1888.

Entre 1936 i 1939, amb l'aixecament militar contra el Govern legal, l'inici de la Guerra Civil i el procés de revolució social i econòmica que es va produir, hi hagué un fort predomini de la CNT-FAI a les institucions, a les fàbriques i al carrer, més intens al principi. El PSUC, que havia unificat socialistes i comunistes ortodoxos, i el seu sindicat afí, la UGT, prengueren cada vegada més importància, sobretot, després dels Fets de Maig de 1937.

Acabada la Guerra, a partir de 1939, es vivia en l'oficialitat del règim franquista, del seu *Movimiento Nacional*, el partit únic –la Falange–, el nacional-catolicisme i el sindicalisme «vertical». I amb la prohibició i repressió de totes les associacions –polítiques i no polítiques– de tendència republicana, catalanista, obrerista i cooperativista que no fossin afins al règim o convenientment controlades. Poc a poc, però, diferents grups s'anaren organitzant en l'oposició política, sindical i cultural, de primer molt tímidament, sempre de manera clandestina o molt discreta.

L'esperit cenetista tingué un nucli important a la cooperativa Cristalleries de Mataró, on sempre havia estat present de manera destacada: durant els anys vint i trenta hi havia treballat, i n'havia estat director, el líder anarcosindicalista Joan Peiró. Els historiadors d'aquest període Carme Molinero i Pere Ysàs, donen per reorganitzat un comitè comarcal del Maresme de la CNT a partir de 1943 o l'any següent.¹² Guillermina Peiró, tornada a Mataró de l'exili francès el 1945, ja es va trobar un comitè organitzat i format, entre altres, pel pescador *Cisquet Sala*.¹³ L'estiu de 1946 la CNT, segons J.L. Martín Ramos «va arribar a la seva màxima expansió amb presència a Barcelona, (...) Mataró».¹⁴ El 1951 es produí la detenció d'algun dels seus membres.

Precisament, l'enterrament de la vídua de Peiró, Mercè Olives, a finals de gener de 1946, es convertí en un acte de masses i un homenatge de molts que no havien pogut donar el darrer comiat al sindicalista, afusellat a València el 1942. La corrua darrere el taüt fou gran, amb persones vingudes de Barcelona i arreu.¹⁵

En aquells moments, les condicions de vida eren dures, sobretot, per a la classe treballadora: carestia amb augments constants dels preus, escassetat dels productes bàsics i baixos salaris. Aquesta situació va ocasionar reclamacions per millorar les condicions salarials i laborals, protestes, aturades i vagues, per descomptat, il·legals. Mataró no en va quedar al marge. El 1942 es produeix una vaga general en el tèxtil, una de les primeres d'Espanya després de la guerra.¹⁶

El 1946 tingué lloc un fet extraordinari, una vaga general de «braços caiguts», convocada per la CNT i algun nucli de la UGT, organitzada per les dones per tal de no comprometre els homes que ja estaven fixats per la policia.¹⁷ La principal impulsora fou la cenetista Josepa Agramunt (coneguda com la *Pepa Maca*), treballadora de can Minguell.¹⁸ La vaga s'estengué per totes les principals fàbriques (Marfà, Gassol, Fontdevila, etc.), afectant un total d'uns 4.000 vaguistes.¹⁹ Acabà amb èxit al cap de quatre dies, aconseguint tot el que demanaven els obrers i amb la intermediació, fins i tot, de la Guàrdia Civil per l'envergadura que havien pres els esdeveniments; a més, els detinguts mataronins a Barcelona foren alliberats.

A la tardor del mateix any hi ha aturades del sector del vidre a Mataró, que en desencadenarà una onada al tèxtil en diferents ciutats industrials fins arribar a Barcelona.²⁰ Al segon semestre de 1947 es paralitza el tèxtil de la conca del Llobregat, que afectarà altres indústries del sector, entre les quals empreses de Mataró i Vilassar (de Dalt?).²¹

Amb el temps, van sorgint altres partits i organitzacions. Unió Democràtica de Catalunya (UDC) –fundada en temps de la República– des de 1948 tingué un grup reduït, discret, però constant. Integrat per alguns obrers del Forn del Vidre, es formà un nucli de les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya –d'orientació comunista–, deu membres de les quals van ser detinguts el 1950 i condemnats a llargs anys de presó.²² Amb anterioritat, el 1945, un grup de militants del PSUC ja havia estat detingut.

El març de 1951 hi ha vaga en algunes empreses com a extensió de la vaga general, que va seguir la d'usuaris de tramvies de Barcelona, un fort moviment popular en contra de l'augment de les tarifes i del règim.²³ Segons Ferri, Muixí i Sanjuán, Mataró es va paraitzar totalment,²⁴ encara que, segons Fanés, la mobilització no va prendre volada fins al dia següent de Barcelona.²⁵ Pocs dies abans del Primer de Maig, el governador civil va fer nombroses detencions, la qual cosa ocasionà aturades a Mataró, entre altres ciutats industrials catalanes.²⁶

El maig de 1962 es van produir moltes mobilitzacions arreu de Catalunya, en grans empreses del metall i altres sectors, que també arribaren a la nostra ciutat.²⁷

Els anys seixanta el PSUC –ara només amb els comunistes– es reconstruí, i fou el grup més nombrós i organitzat fins a la fi del franquisme i la transició. Els socialistes –dispersos per l'exili i la repressió– es trobaven més tímidament en algunes fàbriques, als bars o al carrer.²⁸

A l'entorn dels anys seixanta, alguns grups nacionalistes o socialistes també varen ser presents, com el CC (Crist Catalunya?, inspirat per Jordi Pujol) –no estrictament polític–, l'FSF (Força Socialista Federal; coaligat a nivell estatal amb l'FLP, conegut com a *FeliPe*), el FOC (Front Obrer de Catalunya) i el Front Nacional de Catalunya (FNC).²⁹ Tots aquests darrers de durada, composició i acció limitades, i pràcticament formats per joves que no havien fet la guerra.

Des de 1969-1970 apareixen a Mataró altres partits comunistes, com el PCE (Marxista Leninista), l'OCE Bandera Roja i el PCE (i), que esdevindrà més endavant el Partit del Treball d'Espanya (PTE).³⁰ Alguns dels seus integrants van ser detinguts en alguna ocasió i condemnats a presó.

Anys setanta

El nou socialisme democràtic apareixerà el novembre de 1974 amb Convergència Socialista de Catalunya –que donarà lloc al PSC-Congrés– i el 1975 amb el Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya –d'on sortirà el PSC-Reagrupament– i la Federació Catalana del PSOE.³¹ Els tres partits es fusionaran el 1978 en el nou Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE).

Convergència Democràtica de Catalunya –un partit polític totalment nou– s'estableix a Mataró també el 1975. Cap al 1978 absorbirà el petit partit Esquerra Democràtica de Catalunya (EDC), liderat per Trias Fargas, que tenia algun element fundacional mataroní.

A ERC, delmada per l'exili i la postguerra, li costà molt més de refer-se i no ho farà fins al final de la transició el 1976 o 1977, quan Josep Reniu i Just Abril –fill de l'alcalde republicà Josep Abril– van anar a entrevistar-se amb Heribert Barrera a la seu de Barcelona i van constituir la Secció Local.³² Més tard, hi haurà alguna aparició pública de Guillermina Peiró a Barcelona, al costat de Barrera.

Pel que fa al moviment obrer, cal significar algunes vagues durant el franquisme. L'aparició del primer nucli de CCOO (Comissions Obreres) l'hem de situar el 1965 (constituït formalment dos anys més tard) amb J. L. López Bulla de capdavanter (futur secretari general de Catalunya), antics membres de la CNT (com A. Martí Bernasach, Pitu Moragas) i altres treballadors procedents d'HOAC, JOC, PSUC.³³

Van tenir lloc algunes concentracions del Primer de Maig, alguna de les quals (1968) acabarà amb detencions. L'acció repressiva va detenir i jutjar pel Tribunal d'Ordre Públic (el famós TOP; especial per a «delictes» polítics i socials) bastants treballadors: un grup el 1967, un altre el 1970 i altres encara, alguns dels quals foren condemnats i empresonats.

A la constitució de l'Assemblea de Catalunya a Barcelona, el 1971, assistiren alguns mataronins. Es formà la Coordinadora Cívica de Mataró, a partir del PSUC –el seu principal impulsor–, grups afins i independents³⁴ al seu entorn. La Coordinadora va preparar i convocar l'Assemblea Democràtica de Mataró (ADM), celebrada el 18 de juliol de 1973, amb més de cent persones d'ideologies diverses i membres d'entitats.

L'ADM, que constituï una Comissió Permanent, tingué un paper cada cop més present en la vida política de la ciutat, i anà incorporant nous grups. Promogué manifestos i diferents accions. Arribà a redactar un programa municipal, «Una alternativa democràtica per a Mataró», gairebé de tipus socialitzant. La formació de la Comissió de Control Municipal, formada pels representats locals de les coalicions que s'havien presentat a les eleccions generals de 1977 i acceptada per l'Ajuntament franquista, fou el seu darrer èxit.

Mentrestant, ja des de 1976, es fa present en els ambients agraris la Unió de Pagesos, que ha tingut com a líder Pep Riera (n'ha estat coordinador nacional durant molt anys). S'enfrontaren al corporativisme oficial de les cambres agràries.

Hi ha dos fets remarcables en aquesta etapa final de franquisme. El 1974, una explosió provocada en el monument a «Los Caídos por Dios y por la Patria» a la plaça que duia el seu nom (actual «de les Tereses»), dedicat només als morts del bàndol «nacional», a càrrec del grup anarquista OLLA (Organització de la Lluita Armada). I la gran manifestació, aquesta ja autoritzada pel Govern Civil de Barcelona, per l'amnistia als presos polítics l'estiu de 1976, que es va xifrar amb més de 12.000 assistents, amb ressò internacional.

L'Església. La cultura i la premsa d'oposició

La majoria d'activitats «lliures» eren acollides a l'entorn o sota la protecció de l'Església catòlica, ja fossin les parròquies, centres parroquials, col·legis o associacions religioses: moviments d'Acció Catòlica (JOC, HOAC, JAC), escoltisme (Minyons escoltes i Noies guia), activitats culturals i, fins i tot, alguna publicació.

En l'àmbit de la cultura es desenvoluparen activitats més o menys tolerades, ja que eren organitzades o tutelades per l'Església, la Caixa d'Estalvis de Mataró o el mateix Ajuntament. Així, teatre al Foment Mataroní, a la Sala Cabañes del Centre Catòlic i al Patronat Catequístic La Coma; actes i conferències al Museu Municipal i a la Biblioteca de la Caixa local; concerts de l'Associació de Música, l'Orfeó Mataroní i Joventuts Musicals; sardanisme; tertúlies d'*El Candil* (aquesta oficialista) i *El Caliu*, etc.

Anaren sorgint iniciatives d'inspiració democràtica, catalanista o d'esquerres, com els col·loquis d'El Racó (d'ençà 1949 i durant vint-i-nou anys), les seccions de cultura de la Unió de Cooperadors i de Cristalleries de Mataró, el cine-club Film Ideal Club (1957), les activitats dels Antics Alumnes de Santa Anna de l'Escola Pia (homenatge a Puig i Cadafalch, cursos de català, de sexualitat), de l'Agrupació Sardanista de Santa Anna (amb recitals de la Nova Cançó), ... I, sobretot, als darrers anys del Règim, les activitats artístiques i literàries al carrer de Sant Pere Més Alt (1969-1971), les Setmanes Culturals (1972 i 1973, impulsades pel PSUC), les Jornades de les Arts Catalanes (1976, organitzades per l'Agrupació Científico-Excursionista) i la recuperació de les festes tradicionals des del Foment Mataroní (a partir de 1975).

D'altra banda, la creació de la Delegació d'Òmnium Cultural (1971) va suposar una empenta al catalanisme cultural i a l'ensenyament del català, que a partir del curs 1976-1977 arribà a les deu escoles públiques, sufragat per l'Ajuntament.³⁵ El Secretariat local del Congrés de Cultura Catalana va ser actiu entre 1976 i 1977 i va acollir el final de la campanya nacional «El català al carrer».³⁶

Pel que fa a la premsa, la revista independent *El Maresme* (1969) va trencar el monolitisme oficial del periòdic *Mataró*. Abans d'un any va ser prohibida i no va reaparèixer fins al 1977. Alguns grups polítics editaven publicacions de manera clandestina (destaca *Combat* del PSUC) i algunes associacions butlletins en català o bilingües. Dues havien estat suspeses, *MVSEV*, d'història i arqueologia, i *L'Olla* editada per estudiants, ambdues ciclostilades i de difusió reduïda.

L'esport, per la seva banda, havia tingut un important creixement en tota aquesta època, en nombre de clubs, especialitats i practicants, i arrelament social, però estava molt tutelat i controlat per les estructures del règim franquista. No se'n desempallegà fins ben entrada la democràcia.

Josep Puig i Pla

NOTES

- 1.- Relacionades amb Mataró, hi tenien entrada l'alcalde *Pedro Crespo* (redactada per Martí Marín) i *Joan Peiró* (per Angel Herrérín). Posteriorment, s'hi ha incorporat el sindicalista *José Luis López Bulla*, redactada per Javier Tébar.
- 2.- JOAQUIM LLOVET, *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Ed. Caixa Laietana (Mataró 2000).
- 3.- Vegeu bibliografia al final.
- 4.- MANUEL CUSACHS, «Un graó d'una llarga escala», *El Maresme. Setmanari d'informació*, núm. 100, 2a època (del 30.11 al 6.12 de 1979), 24 i 25; del mateix autor, «La transició política a Mataró (1973-1977)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria/59*, octubre 1997.
- 5.- LLOVET, *Mataró*, 438-439; NICOLAU GUANYABENS I CALVET, «1962-1992. 30 anys d'una ciutat. El factor demogràfic», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria/47*.
- 6.- LLOVET, 442-443.
- 7.- Ídem, 439-442.
- 8.- Ídem, 440-441; *Ciutat Jardí. 50 anys*. Ed. Rogés Llibres (Mataró, 1999).
- 9.- LLOVET, 441; MANUEL SALICRÚ I PUIG, «El creixement urbà de Mataró (1962-1992)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria/47*.
- 10.- *25 anys d'història a Mataró 1965-1990. El camí de les noves parròquies*. Ed. Parròquies de Mataró. Copisteria Castellà (Mataró 1990).
- 11.- Informació facilitada per Pep Illa, exdirector del centre.
- 12.- CARMÉ MOLINERO, PERE YSÀS, *L'oposició antifeixista a Catalunya (1939-1950)*. Edicions de La Magrana, Els Orígens-7 (Barcelona 1981), 1a edició, 53.
- 13.- Entrevista personal a Guillermina Peiró, maig 2003.
- 14.- J.L. MARTÍN RAMOS, «La lluita contra la dictadura: entre l'activisme i les mobilitzacions puntuals», *El franquisme a Catalunya*, Ed. 62, volum 2, 79.
- 15.- Informació facilitada per Guillermina Peiró Olives i Germinal Belis Peiró.
- 16.- LL. FERRI, J. MUIXÍ, E. SANJUÁN, *Las huelgas contra Franco (1939-1956)*, 89.
- 17.- R. DE VARGAS-GOLARONS, «La vaga general de Mataró del 23 al 26 de març de 1946», *II Sessió d'Estudis Mataronins. Comunicacions presentades*. Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1986), 85-93.
- 18.- L'advocat Albert Fina, que regentà un bufet laboralista a Mataró, la va conèixer cap a l'any seixanta. La descriu com «una donassa extraordinària que tenia a la vora de seixanta anys i era molt popular entre les seves companyes»: *Des del nostre despatx*. DOPESA (Barcelona 1978), 50.
- 19.- LL. FERRI, J. MUIXÍ, E. SANJUÁN, 34.
- 20.- Ídem, 90.

- 21.- Ídem, 92.
- 22.- M. CUSACHS, J. PUIG PLA, *L'Assemblea Democràtica de Mataró. Una pàgina de lluita per la llibertat (1973-1977)*, 13; M. COLOMER I ROVIRA, *Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya. La lluita per retornar les llibertats democràtiques a la (sic) Mataró de la postguerra*. Fundació Nous Horitzons, Quaderns «El pensament i l'acció», núm. 26. Barcelona, hivern 2007.
- 23.- F. FANÉS, *La vaga de tramvies del 1951. Una crònica de Barcelona*. Ed. Laia, Les Eines / 28 (Barcelona 1977); JOAN B. CULLA I CLARÀ, «Les vagues de tramvies del 1951 i el 1957», *Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, volum 10. «La llarga postguerra 1939-1960». Enciclopèdia Catalana (Barcelona 1997), 330-331.
- 24.- LL. FERRI, J. MUIXÍ, E. SANJUÁN, 171.
- 25.- F. FANÉS, *La vaga de tramvies del 1951*, 152.
- 26.- Ídem, 163; *Endavant. Òrgan central del Moviment Socialista de Catalunya*. Núm. 45, maig 1951, p. (1).
- 27.- DAVID TORMO, «Oposició política i repressió», *El franquisme a Catalunya (1939-1977)*, Ed. 62, volum 3, 107.
- 28.- J. PUIG PLA, «Francesc Anglas (1901-1988). Centenari d'un socialista mataroní. Notes sobre el treball al tèxtil, la República i el franquisme», *XIX Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 2003), 47-48; M. SALICRÚ MALTAS, *Francesc Tristany. Una vida de lluita pel socialisme*. PSC Mataró (octubre 2003), 22.
- 29.- CUSACHS, PUIG PLA, *L'Assemblea*, 13-14. Sobre els grups polítics d'aquesta època, vegeu també J.M. MANTÉ I SPÀ, «De la neu del 62 a la flama del 92. Una visió econòmico-social de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*/47, 27-29; sobre el grup de la FNC, vegeu AGUSTÍ BARRERA I PUIGVÍ, «Consideracions sobre la formació d'un nucli del Front Nacional de Catalunya a Mataró, l'any 1963», *Sessió d'Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1985), 105 i ss.
- 30.- L'aparició d'aquests partits es recull a JOSEP LLIGADAS i JUAN F. DE MAYA, *Cerdanyola, el barri gran de Mataró. 1920-2000*. Ed. Patronat Municipal de Cultura, Col. Caps de Bou/28 (Mataró 2000), 145-146 i 187 i següents.
- 31.- J. PUIG PLA, «El naixement de Convergència Socialista de Catalunya a Mataró. 1974. Apunts d'història del socialisme local (1879-1978)». Inèdita.
- 32.- Testimoni personal dels dos protagonistes, avui difunts.
- 33.- LLIGADAS i DE MAYA, *Cerdanyola*, 126; M. CUSACHS I CORREDOR, *De súbdits a ciutadans. Mataró del 1960 al 1980*, Patronat Municipal de Cultura, Col. Caps de Bou/29 (Mataró 2003), 201-202.
- 34.- CUSACHS, PUIG PLA, 15-16.
- 35.- *25 anys d'Òmnium Cultural a Mataró (1971-1996)*. Delegació de Mataró d'Òmnium Cultural (Mataró, setembre de 1996).
- 36.- J. PUIG PLA, «El Congrés de Cultura Catalana a Mataró (1976-1977)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*/59 (Mataró, octubre de 1997).

BIBLIOGRAFIA SUMÀRIA

Local

CUSACHS i CORREDÓ, Manuel; PUIG i PLA, Josep. *L'Assemblea Democràtica de Mataró. Una pàgina de lluita per la llibertat (1973-1977)*. Ed. del Maresme; Robafaves Ed. (Mataró 1983).

CUSACHS i CORREDOR, Manuel. *De súbdits a ciutadans. Mataró del 1960 a 1980*. Patronat Municipal de Cultura, Col. Caps de Bou/29 (Mataró 2003).

Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria/47. Monogràfic «Mataró 1962-1992. Trenta anys de vida de la ciutat». Mataró, octubre de 1993. Articles de Nicolau GUANYABENS I CALVET, Manel SALICRÚ I PUIG, Xavier BRULLET I TENAS, Josep M. MANTÉ I SPA, Josep FRADERA I SOLER i Rafael SOLER I FONRODONA.

LLIGADAS, Josep; DE MAYA, Juan F. *Cerdanyola, el barri gran de Mataró. 1920-2000*. Patronat Municipal de Cultura, Col. Caps de Bou/28 (Mataró 2000).

LLOVET, Joaquim. *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Caixa Laietana (Mataró 2000).

PUIG i PLA, Josep. «L'Assemblea de Catalunya i l'Assemblea Democràtica de Mataró. Reflexions i notes complementàries», *XVII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2000).

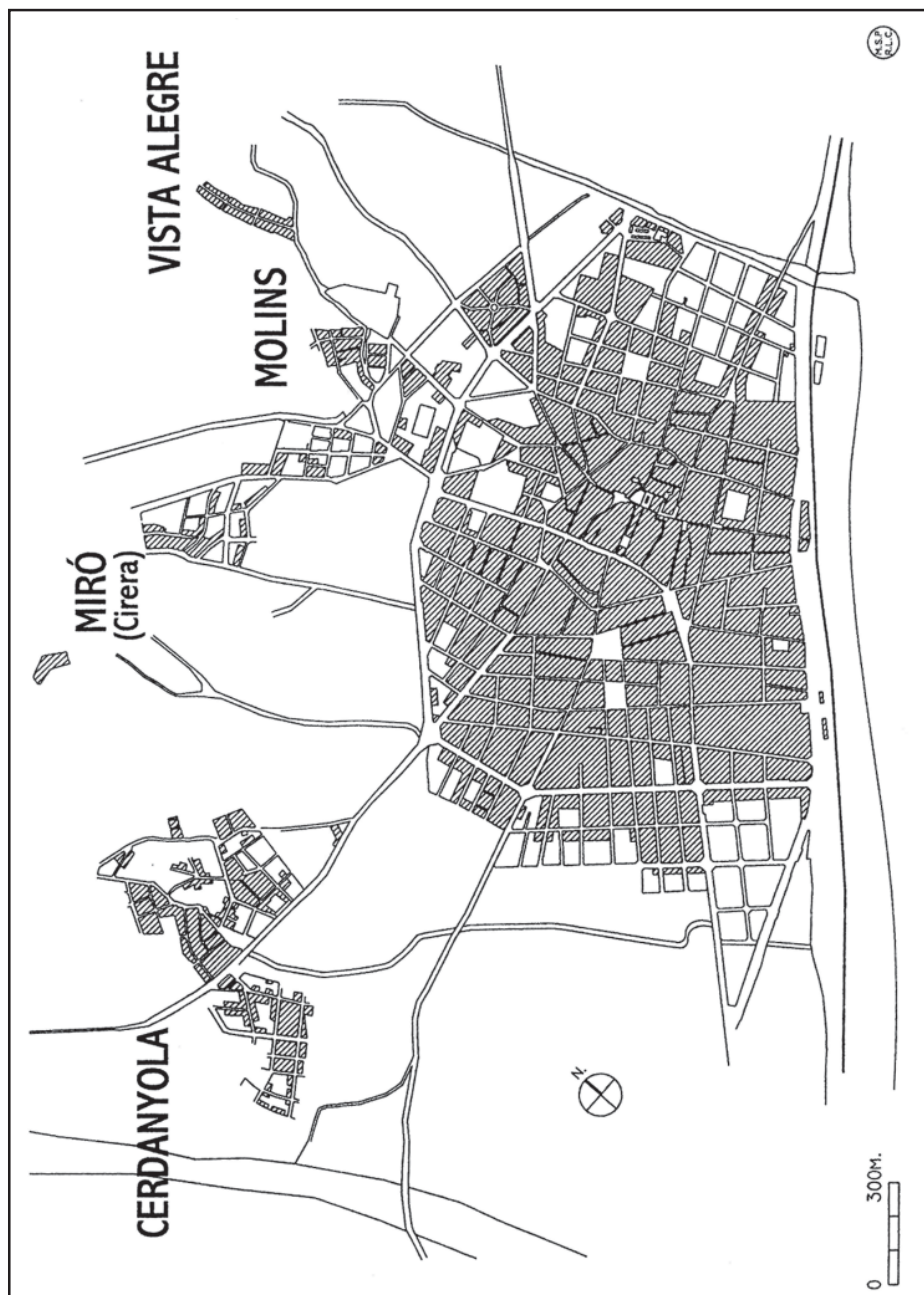
General

FERRI, Llibert; MUIXÍ, Jordi; SANJUÁN, Eduardo. *Las huelgas contra Franco (1939-1956)*. Ed. Planeta, Col. Textos (Barcelona 1978).

El franquisme a Catalunya (1939-1977). 4 volums. Director científic Josep Maria Solé Sabaté. Edicions 62 (Barcelona 2005-2006).

Història Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. Volum 10. «La llarga postguerra 1939-1960». Director Borja de Riquer i Permanyer. Enciclopèdia Catalana (Barcelona 1997).

VILAR, Sergio. *Historia del antifranquismo 1939-1975*. Plaza y Janés editores (Esplugues de Llobregat 1984).

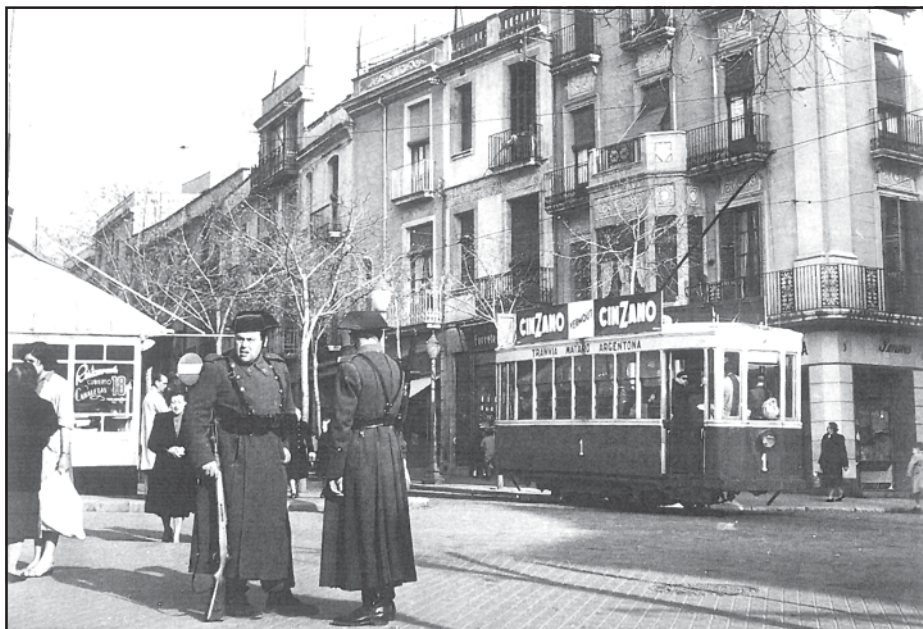

L'extensió urbana de Mataró, el 1957. Extret del llibre de Joaquim Llovet, *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Caixa Laietana, 2000.

Vista aèria de la Ciutat Jardí promoguda per la Caixa d'Estalvis de Mataró, i els entorns fins al cementiri. Finals anys cinquanta.

Foto Masachs.

Guàrdies civils vigilant els carrers de Mataró l'any 1957.

Foto F. Català-Roca, ACR.

La nevada de 1962: la plaça Gatassa, i al fons el Turó.
Foto: Arxiu Alonso Pozo.

El monument en memòria dels «Caídos por Dios y por España», dinamitat el 18 de gener del 1974.
Fotografia Enric Quintana i Morell. Arxiu Municipal de Mataró. Col·lecció Xavier Cateura i Valls.

Joaquim Font llegint el manifest en favor de l'amnistia general, al Parc Municipal (19/6/1976).
Fotografia Enric Quintana i Morell. Arxiu Municipal de Mataró. Col·lecció Xavier Cateura i Valls.

Acte en favor de l'Estatut, a la porta de l'Ajuntament, Sant Jordi del 1977.
Fotografia Enric Quintana i Morell. Arxiu Municipal de Mataró. Col·lecció Xavier Cateura i Valls.